संस्कृत

धर्मशास्त्र

अ. नं. १३.

३२८ स्मृ: १९

याज्ञवल्क्य स्मृति

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(1)

॥ अथ याज्ञवल्क्यस्मृतिप्रारंभः ॥

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(2)

याज्ञवल्क्य ॥श्रीमतेहयग्रीवायनमः॥ ॥योगीश्वरंयाज्ञवल्क्यंसंपूज्यमुनयोब्रुवन् स्मृ॰अ॰१
॰॥१॥॰ वर्णाश्रमेतराणांन्नोब्रूहिधर्मानशेषतः॥१॥मिथिलास्थःसयोगींद्रःक्षणंध्यात्वा
ब्रवीन्मुनीन्॥यस्मिन्देशेमृगःकृष्णस्तस्मिन्धर्मान्निबोधत॥पुराणन्यायमीमां
साधर्मशास्त्रांगमिश्रिताः॥वेदाःस्थानानिविद्यानांधर्मस्यचचतुर्दश॥३॥म
न्वत्रिविष्णुहारीतयाज्ञवल्क्योशनोंगिराः॥यमापस्तंबसंवर्ताःकात्यायन
बृहस्पती॥पराशरव्यासशंखलिखितादक्षगौतमौ॥शातातपोवसिष्ठश्च
धर्मशास्त्रप्रयोजकाः॥देशेकालउपायेनद्रव्यंश्रद्धासमन्वितं॥पात्रेप्रदीय
तेयत्तत्सकलंधर्मलक्षणं॥श्रुतिस्मृतिःसदाचारस्वस्यचप्रियमात्मनः॥ श्रीः
संम्यक्संकल्पजःकामोधर्ममूलमिदंस्मृतं॥७॥इज्याचारदमाहिंसादानस्वा ॰॥१॥॰

(2A)

ध्यायकर्मणां॥अयंतुपरमोधर्मोयद्योगेनात्मदर्शनं॥चत्वारोवेदधर्मज्ञाःपर्षत्त्रै
विद्यमेववा॥साब्रूतेयंसधर्मस्यादेकोवाध्यात्मवित्तमः॥९॥इत्युपोद्घातप्रकरणं॥
ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रावर्णास्त्वाद्यास्त्रयोद्विजाः॥निषेकाद्याःस्मशानांतास्तेषांवै
मंत्रतःक्रियाः॥गर्भाधानमृतौपुंसःसवनंस्पंदनात्पुरा॥षष्ठेष्टमेवासीमं
तोमास्येतेजातकर्मच॥अहन्येकादशेनामचतुर्थेमासिनिष्क्रमः॥षष्ठेन्नप्रा
शनंमासिचूडाकार्यायथाकुलं॥एवमेनःशमंयातिबीजगर्भसमुद्भवं॥तू
ष्णीमेताःक्रियास्त्रीणांविवाहस्तुसमंत्रकः॥गर्भाष्टमेष्टमेवाब्देब्राह्मण
स्योपनायनं॥राज्ञामेकादशेसैकेविशामेकेयथाकुलं॥उपनीयगुरुःशि
ष्यंमहाव्याहृतिपूर्वकं॥वेदमध्यापयेदेनंशौचाचारांश्चशिक्षयेत्॥१५॥

" Joint project of Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(3)

याज्ञवल्क्य· दिवासंध्यासुकर्णस्थब्रह्मसूत्रउदङ्मुखः॥ कुर्यान्मूत्रपुरीषेचरात्रौचेद्दक्षिणामुखः॥ स्म०अ०१

०॥२१॥० गृहीतशिश्नश्चोत्थायमृद्भिरभ्युद्धृतैर्जलैः॥ गंधलेपक्षयकरंशौचंकुर्यादतंद्रि

शुचौ तः॥ अंतर्जानुःशुचौदेशेउपविष्टउदङ्मुखः॥ प्राग्वाब्राह्मणतीर्थेनद्विजोनित्यमुपस्पृ

शेत्॥ कनिष्ठादेशिन्यंगुष्ठमूलान्यग्रंकरस्यच॥ प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनु

नुक्रमात्॥ त्रिःप्राश्यापोद्विरुन्मृज्यखान्यद्भिःसमुपस्पृशेत्॥ अद्भिस्तुप्रकृति

१भेः स्थाभिर्हीनाभिःफेनबुद्बुदैः॥ हृत्कंठतालुगाभिस्तुयथासंख्यंद्विजातयः॥ ~~शु~~द्धे रन्

रन्स्त्रीचशूद्रश्चसकृत्स्पृष्टाभिरंततः॥ ~~[illegible]~~स्नानमब्दैवतैर्मंत्रैर्मार्ज

नंप्राणसंयमः॥ सूर्यस्यचाप्युपस्थानंगायत्र्याःप्रत्यहंजपः॥ गायत्रींशिर श्रीं

सासार्धंजपेद्व्याहृतिपूर्विकां॥ प्रतिप्रणवसंयुक्तांत्रिरयंप्राणसंयमः॥२२॥०॥२३॥०

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(3A)

प्राणानायंम्यसंप्रोक्ष्यत्रचेनाब्दैवतेनतु॥जपन्नासीतसावित्रींप्रत्यगातारकोद
यात्॥संध्यांप्राक्प्रातरेवंहितिष्ठेदासूर्यदर्शनात्॥अग्निकार्यंततःकुर्यात्सं=
ध्ययोरुभयोरपि॥ततोभिवादयेद्वृद्धानसावहमितिब्रुवन्॥गुरुंचैवाप्युपा
सीतस्वाध्यायार्थंसमाहितः॥आहूतश्चाप्यधीयीतलब्धंचास्मैनिवेदयेत्॥
हितंचास्याचरेन्नित्यंमनोवाक्कायकर्मभिः॥कृतज्ञाद्रोहिमेधाविशुचीकल्या
नसूयकाः॥अध्याप्याधर्मतःसाधुशक्ताप्तज्ञानवित्तदाः॥दंडाजिनोपवीता=
निमेखलांचैवधारयेत्॥ब्राह्मणेषुचरेद्भैक्ष्यमनिंद्येष्वात्मवृत्तये॥आदिम
ध्यावसानेषुभवच्छब्दोपलक्षिता॥ब्राह्मणक्षत्रियविशांभैक्ष्याचर्यायथा
क्रमं॥३०॥कृताग्निकार्योभुंजीतवाग्यतोगुर्वनुज्ञया॥आपोशानक्रिया

(५)

याज्ञवल्क्य पूर्वं सत्कृत्यान्निमकुर्वायन्त्र॥ ब्रह्मचर्ये स्थितो नैकमन्नमद्यादनापदि॥ ब्राह्मणः स्मृ॰ अ॰ १
०॥३॥० कामकृश्नीया श्राद्धे व्रतमपीडयन्॥ मधुमांसजनोच्छिष्टशुक्तस्त्रीप्राणहिंसनं॥
भास्करालोकनाश्लीलपरिवादादि वर्जयेत्॥ सगर्भस्यैः क्रियाः कृत्वा वेदमस्मै प्र
यछति॥ उपनीय ददद्वेदमाचार्यः स [illegible] लः॥ एकदेश उपाध्यायः ऋत्विग्यज्ञ
कृदुच्यते॥ एते मान्या यथापूर्वम् [illegible] गरीयसी॥ प्रतिवेदं ब्रह्मचर्यं द्वादशा
ब्दानि पंच वा॥ ग्रहणांतिकमित्येके [illegible] लश्चैव षोडशो॥ आषोडशाद्द्वाविंशाच्च
द्वा चतुर्विंशाच्च वत्सरात्॥ ब्रह्मक्षत्रियविशां कालः औपनायनिकः परः॥ अत ऊ
र्ध्वं पतंत्येते सर्वधर्मबहिष्कृताः॥ सावित्रीपतिता व्रात्या व्रात्यस्तोमादृते क्रतोः॥
मातुर्यदग्रे जायंते द्वितीयं मौंजिबंधनात्॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशस्तस्मादेते द्वि- श्रीः
जाः स्मृताः॥ ३९॥ यज्ञानां तपसां चैव शुभानां चैव कर्मणां॥ वेद एव द्विजातीनां ०॥३॥०

(5A)

संबंधके ॥ वर्णक्रमाच्छतं द्वित्रिचतुष्पंचकमन्यथा ॥४॥ कांतारगास्तु दशकं सा
मुद्रा विंशकं शतं ॥ दद्युर्वा स्वकृतां वृद्धिं सर्वे सर्वासु जातिषु ॥५॥ संततिस्त्रीपशू
स्त्रीणां रसस्याष्टगुणा परा ॥ वस्त्रधान्यहिरण्यानां चतुस्त्रिद्विगुणा परा ॥ ३॥ प्र
पन्नं साधयन्नर्थं न वाच्यो नृपतेर्भवेत् ॥ साध्यमानो नृपं गच्छेद्दंड्यो दाप्यश्च तद्धनं ॥
गृहीतानुक्रमाद्दाप्यो धनिनामधमर्णिकः ॥ दत्वा तु ब्राह्मणायैव नृपतेस्तदनंतरम् ॥
राज्ञाधमर्णिको दाप्यः साधिताद्दशकं शतं ॥ पंचकं तु शतं दाप्यः प्राप्तार्थो ह्युत्तम
र्णिकः ॥६॥ हीनजातिं परिक्षीणं ऋणार्थं कर्म कारयेत् ॥ ब्राह्मणस्तु परिक्षीणः श
नैर्दाप्यो यथोदयं ॥७॥ दीयमानं न गृह्णाति प्रयुक्तं यः स्वकं धनं ॥ मध्यस्थस्था
पितं यत्स्याद्वर्धते न ततः परं ॥८॥ अविभक्तैः कुटुंबार्थे यदृणं तु कृतं भवेत् ॥ द

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5)

यास्तवल्क्य- धुस्तद्रिक्थिनःप्रेतेप्रोषितेवाकुटुंबिनी ॥ ९ ॥ नयोषित्पतिपुत्राभ्यांनपुत्रेणकृ स्म॰ अ॰ २
०॥४॥० तंपिता ॥ दद्यादृतेकुटुंबार्थान्नपतिःस्त्रीकृतंतथा ॥१०॥ सुराकामद्यूतकृतंदंडशु
ल्कावशिष्टकं ॥ वृथादानंतथैवेह पुत्रोदद्यान्नपैतृकं ॥ गोपशौंडिकशैलूषरजकव्या
धयोषितां ॥ ऋणंदद्यात्पतिस्तासांयस्माद्वृत्तिस्तदाश्रया ॥१२॥ प्रतिपन्नंस्त्रिया
देयंपत्यावासहयत्कृतं ॥ स्वयंकृतंवायदृणंनान्यस्त्रीदातुमर्हति ॥१३॥ पितरि
प्रोषितेप्रेतेव्यसनाभिप्लुतेपिवा ॥ पुत्रपौत्रैऋणंदेयंनिन्हवेसाक्षिभावितं ॥
रिक्थग्राहऋणंदाप्योयोषिद्ग्राहस्तथैवच ॥ पुत्रोनन्याश्रितद्रव्यःपुत्रहीन
स्यरिक्थिनः ॥१५॥ भ्रातृणामथदंपत्योःपितुःपुत्रस्यचैवहि ॥ प्रातिभाव्यमृ श्रीः ॥
णंसाक्ष्यमविभक्तेनतुस्मृतं ॥१६॥ दर्शनेप्रत्ययेदानेप्रातिभाव्यंविधीयते ०॥४॥०

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5A)

आधौस्तु वित्तथे दाप्यो वितरस्य सुता अपि ॥ दर्शनप्रातिभू दाप्यः मृत्तः प्रात्यायिकोपि
या ॥ न तत्पुत्रा ऋणं दद्युर्दद्युर्दानाय स्थितः ॥ ४८ ॥ बहवस्स्युर्यदि स्वांशैर्दद्युः प्रातिभुवो
धनं ॥ एकच्छायाश्रितेष्वेषु धनिकस्य यथारुचि ॥ प्रातिभूर्दापितो यत्तु प्रकाशं धन-
निने धनं ॥ द्विगुणं प्रतिदातव्यं ऋणिकैस्तस्य तद्भवेत् ॥ संततिस्त्रीपशव्येव धा
न्यं त्रिगुणमेव च ॥ वस्त्रं चतुर्गुणं प्रोक्तं रसस्याष्टगुणस्तथा ॥ आधिः प्रणश्येद्
द्विगुणे धने यदि न मोक्ष्यते ॥ काले कालकृतो नश्येत्फलभोग्यो न नश्यति ॥ गोप्याधि
भोगे नो वृद्धिः सोपकारेथ हापिते ॥ नष्टो देयो विनष्टश्चेद्दैवराजकृताद् ऋते ॥ २३ ॥
आधेः स्वीकरणात्सिद्धिरक्ष्यमाणोप्यसारतां ॥ यातश्चेदन्य आधेयो धनभाग्वा
धनी भवेत् ॥ चरित्रबंधककृतं सवृद्ध्या दापयेद्धनं ॥ सत्यंकारकृतं द्रव्यं द्विगुणं

एतद्दातरं ध पत्रे प्रथम पंडो राये.

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(6)

याज्ञवल्क्य· वासनस्थमनाख्याय हस्तेन्यस्य समर्प्यते। द्रव्यं तदौपनिधिकं प्रतिदेयं तथैव स्म० अ० २
०॥५॥० ततू॥ नदाप्योपहृतं तच्चेद्राजदैविकतस्करैः॥ भ्रेषश्चेन्मार्गिते दत्ते दाप्यो दंडं
च तत्समं॥ आजीवन्स्वेच्छया दंड्यो दाप्यस्तं चापि सोदयं॥ याचितान्वाहितं न्यास
निक्षेपादिष्वयं विधिः॥ तपस्विनो दानशीलाः कुलीनाः सत्यवादिनः॥ धर्मप्रधा
ना ऋजवः पुत्रवंतो धनान्विताः॥ त्र्यवराः साक्षिणो ज्ञेयाः श्रौतस्मार्तक्रियापराः॥ य
थाजाति यथावर्णं सर्वे सर्वेषु वा स्मृताः॥ श्रोत्रियास्तापसा वृद्धाः ये च प्रव्राजितादि
थः॥ असाक्षिणस्ते वचनान्नात्र हेतुरुदाहृतः॥ स्त्रीबालवृद्धकितवमत्तोन्मत्ताभि
शस्तकाः॥ रंगावतारी पाखंडि कूटकृद्विकलेंद्रियः॥ पतितासार्थसंबंधिसहायरिपुत स्त्री: ५
स्कराः॥ साहसी दृष्टदोषश्च निर्धूताद्यास्त्वसाक्षिणः॥ (८) उभयानुमतः सा ०॥५॥०

(6A)

प्रतिदापयेत्॥ उपस्थितस्यमोक्तव्यआधिस्तेनोन्यथाभवेत्॥ प्रयोजके सति
धनंकुलेन्यस्याधिमाप्नुयात्॥ तत्कालकृतमूल्योवातत्रतिष्ठेदवृद्धिकः॥ विना
धारणिकाद्वापिविक्रीणीतससाक्षिकं॥ यदातुद्विगुणीभूतमृणमाधौतदाखलु॥ मोच्यआधिस्तदुत्पन्नेप्रविष्टेद्विगुणेधने॥ २८॥ इतिऋणादानप्रकरणं ३५
साक्षीभवत्येकोपिधर्मवित॥ सर्वः साक्षीसंग्रहणेचौर्यपारुष्यसाहसे॥ साक्षिणःश्रा
वयेद्वादिप्रतिवादिसमीपगान्॥ येपातककृतांलोकामहापातकिनांतथा॥ अग्नि
दानांचयेलोकायेचस्त्रीबालघातिनां॥ सतान्सर्वानवाप्नोतियःसाक्ष्यमनृतंवदे
त्॥ सुकृतंयत्त्वयाकिंचिज्जन्मांतरशतैःकृतं॥ तत्सर्वंतस्यजानीहियंपराजयसे
मृषा॥ अब्रुवन्हिनरःसाक्ष्यंमृणंसदशबंधकं॥ राज्ञासर्वंप्रदाप्यस्योषट्चत्वारिं

(७)

याज्ञवल्क्य · शाकेहानि॥नददातिहियःसाक्ष्यंजानन्नपिनराधमः॥सकूटसाक्षिणांपापैस्तुल्योदंडेनचैवहि॥द्वैधेबहूनांवचनंसमेषुगुणिनांतथा॥गुणिद्वैधेतुवचनंग्राह्यंयेगुणवत्तमाः॥यस्योचुःसाक्षिणःसत्यांप्रतिज्ञांसजयीभवेत्॥अन्यथावादिनोयस्यध्रुवस्तस्यपराजयः॥उक्तेपिसाक्षिभिःसाक्ष्येयद्यन्येगुणवत्तमाः॥द्विगुणावान्यथाब्रूयुःकूटास्युःपूर्वसाक्षिणः॥पृथक्पृथग्दंडनीयाःकूटकृत्साक्षिणस्तथा॥विवादाद्द्विगुणंदंडंविवास्योब्राह्मणस्मृतः॥यःसाक्ष्यंश्राविताेन्येभ्योनिन्हुतेतत्तमोवृतः॥सदाप्योष्टगुणंदंडंब्राह्मणंतंविवासयेत्॥वर्णिनांहिवधोयत्रतत्रसाक्ष्यनृतंवदेत्॥तत्पावनायानिर्वाप्यश्चरुःसारस्वतोद्विजैः॥इतिसाक्षिप्रकरणं॥ स्म० अ० २

०॥ ६६॥०

श्लो० ॥ ६५०

यःकश्चिदर्थोनिष्णातःस्वरुच्यातुपरस्परं॥लेख्यंतुसाक्षिमत्कार्यंतस्मिन्धनि श्लो॥

(7A)

कपूर्वकं॥समामासतदर्द्धाहर्नामजातिस्वगोत्रकैः॥सब्रह्मचारिकात्मीयपितृनामा
दिचिन्हितं॥समाप्तेर्थेऋणी नामस्वहस्तेननिवेशयेत्॥मतंमेऽमुकपुत्रस्ययदत्रो
परिलेखितं॥साक्षिणश्चस्वहस्तेनपितृनामकपूर्वकं॥अत्राहममुकःसाक्षीलिखे
युरितितेसमाः॥उभयाभ्यर्थितेनैतन्मयाह्यमुकसूनुना॥लिखितंह्यमुकेनेतिले
खकोंततोलिखेत्॥विनापिसाक्षिभिर्लेख्यंस्वहस्तलिखितंतुयत्॥तत्प्रमाणं=
स्मृतंलेख्यंबलोपधिकृतादृते॥ऋणंलेख्यकृतंदेयंपुरुषैस्त्रिभिरेवतु॥आधि=
स्तुभुज्यतेतावद्यावत्तन्नप्रदीयते॥देशांतरस्थेदुर्लेख्येनष्टोन्मृष्टेहृतेतथा॥भि
न्नेदग्धेऽथवाछिन्नेलेख्यमन्यत्तुकारयेत्॥संदिग्धेलेख्यशुद्धिःस्यात्स्वहस्तलि
खितादिभिः॥युक्तिप्राप्तिक्रियाचिन्हसंबंधागमहेतुभिः॥लेख्यस्यपृष्ठेभि

the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

याज्ञवल्क्य॰ लिखेद्दद्यादृणिकोधनं॥ धनीचोपगतंदद्यात्स्वहस्तपरिचिन्हितं॥ दत्तर्णंपाट स्मृ॰ अ॰ २
०॥८७॥० येल्लेख्यंशुध्यैवान्यत्तुकारयेत्॥ साक्षिमच्चभवेद्यद्वातद्दातव्यंससाक्षिकं॥ इति
लेख्यप्रकरणं॥ ॥ तुलाग्न्यापोविषंकोशोदिव्यानीहविशुधये॥ महाभियोगेषे
तानिशीर्षकस्थेभियोक्तरि॥ रुच्यावान्यतरःकुर्यादितरोवर्त्तयेछिरः॥ विनापि
शीर्षकंकुर्यान्नृपद्रोहेथपातके॥ सचैलस्नातमाहूयसूर्योदयउपोषितं॥ कारयेत्स
र्वदिव्यानिन्टपब्राह्मणसान्निधौ॥ तुलास्त्रीबालवृधांधपंगुब्राह्मणरोगिणां॥
अग्निर्जलंवाशूद्रस्ययवाःसप्तविषस्यवा॥ नासहस्राधरेत्फालंनविषंनतुलां
तथा॥ न्टपार्थेष्वभिशापेचवहेयुःशुचयःसदा॥ तुलाधारणविद्वद्भिरभियु श्री॥
क्तस्तुलाश्रितः॥ प्रतिमानसमीभूतोरेखांकृत्वावधारितः॥ ई॥८ त्वंतुलेसत्यधा ०॥८७॥०

(8A)

ख्यापदात्मप्रत्यर्थिनामवत् ॥ पराभ्यपूर्वजातेनराजनामाभिरक्षितं ॥ क्षमादिलिं=
गात्मपीडावत्कथितंदायकं ॥ यदावेदयतेराज्ञेतद्भाषेत्यभिधीयते ॥ पूर्वापि=
पक्षशक्तत्वापक्षयोरविशेषइतिशंकानिरस्ता ॥ देशस्थानादीनांकुत्रउपयोगइत्यत्रा
ह ॥ देशश्चैवतथास्थानंसंनिवेशस्तथैवच ॥ जातिसंज्ञाधिवासश्च ॥ प्रमाणं
क्षेत्रनामच ॥ पितृपैतामहंचैवपूर्वराजानुकीर्तनं ॥ स्थावरेषुविवादेषुदशैता
न्निवेशयेत् ॥

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(१) ब्रह्महत्यासुरापाने स्तेयगुर्वंगनागमे । मनुष्यमारणे स्तेये परदाराभिमर्शने । अभक्ष्य
भक्षणे चैव कन्याहरणदूषणे । पारुष्ये कूटकरणे नृपद्रोहे तथैव च । प्रतिवादी न
दाप्यः स्यात्कर्त्ता तु विवदेत्स्वयं । प्रतिवादी प्रतिनिधिः । पुनस्तेयग्रहणं प्रतिनिधानं०
प्रत्यर्थ्यागमनानंतरं अर्थी किं कुर्यादित्यत आह । प्रत्यर्थिनोग्रतो लेख्यं यथावेदितम
र्थिना ॥ समामासतदर्धाहर्नामजा[illegible]चिह्नितं । पूर्वरीत्यैवावेदितव्यं । [illegible]
अन्यवादी क्रियाद्वेषी नोपस्था[illegible] निरुत्तरः । आहूतः प्रपलायी च हीनः पंचविधः स्मृ
तः ॥ आवेदयति चेद्राज्ञे इत्यनेन यथ[illegible]लेखितपत्रासु न लेखनमन्यर्थ के इत्य
ताह । समामासेति ॥ यथोक्तं । अर्थ्यर्थ[illegible]संयुक्तं परिपूर्णमनाकुलं । साध्यव
द्वाच्यकं पदं प्रस्तुतार्थानुबंधि च ॥ प्रसिद्धमविरुद्धं च निश्चितं साधनक्षमं ॥ स
क्षिप्तं निखिलार्थं च देशकालाविरोधि च । वर्षर्तुमासपक्षाहोवेलादेशप्र
देशवत् ॥ स्थानावसथसाध्याख्याजात्याकारवयोयुतं ॥ साध्यप्रमाणसं

(9A)

बृहस्पतिः। आहूतोयत्रनागच्छेद्दर्पाद्बंधुकुलान्वितः। अभियोगानुरूपेणतस्यदं
डंप्रकल्पयेत्॥ अभियोगभेदेनदंडभेदमाह। हीनेकर्मणिपंचाशन्मध्यमेतुशता
वरः। गुरुकार्येषुदंडःस्यान्नित्यंपंचशतावरः। आगमनकार्यमाह। सभायाःपुरतः
स्थाप्योभियुक्तोवादिनातथा॥ आदौकस्यक्रियादिति कात्यायनः। तत्राभियोक्ता
प्रब्रूयाद्भियुक्तस्त्वनंतरं। तयोरुत्तरसदस्यास्तु प्राड्विवाकस्ततःपरं॥ कस्यभावा
आदौयाप्योतिचेत्कात्याः अहंपूर्वंवदामिताचार्थेप्रत्यर्थिनोयदा॥ यदावलानु
रूपेणग्राह्यपीडामिचक्ष्यवो। अज्ञानबालजडोन्मत्तवृद्धस्त्रीबालरोगिणांपू
र्वेपित्रेरन्नदेद्बंधुर्नियुक्तोन्यायवान्नरः॥ नियुक्तस्यपराजयेकस्यपराजयः। नारदः।
अर्थिनासंनियुक्तोवाप्रत्यर्थिप्रेरितोपिवा। योयस्यार्थेविवदतेतयोर्जयपरा
जयौ॥ अनियुक्तस्यब्रुवतोदंडमाह। कात्यायनः। योनभ्राताननचापितानपुत्रो
ननियोगकृत्। परार्थवादीदंड्यःस्याद्व्यवहारेषुचब्रुवन्। कश्चित्खलुमतनि

कानि

(१०)

कः कदाक्रियत्संयंतंकस्माचं आसेधयेन्नासेधयेदि इति चेन्नारदः। वक्तव्येर्थेह्यतिष्ठंतं ३
उत्क्रामंतंचतद्वचः। आसेधयेद्विवादार्थीयावदाह्वानदर्शनं। सचकृतिविधः
स्थाननिरोधःकालकृतःप्रवासात्कर्मणस्तथा। चतुर्विधःस्यादासेधोनासिधस्तं (४)
विलंघयेत्। आसिधस्यासेधातिक्रमेदंडमाह। आसेधकाल आसिधआ
सेधंयोतिवर्तते। सविनेयोन्यथाकुर्वन्नासेधोदंडभाक्भवेत्। आसेधुदं
डमाह। यस्त्विंद्रियनिरोधेनव्याहरात्रसनासिभिः आसेदयेदनासेध्यैःसदं
ड्योनत्वतिक्रमात्। आसेधातिक्रमेदंडाभावमाह। नदीसंतारकांतारदु
र्देशोपप्लवादिषु। आसिधस्तंपरासेधमुत्क्रामन्नापराध्नुयात्। निर्वेष्टुकामो
रोगार्तोयियक्षुर्व्यसनेस्थितः। अभियुक्तस्तथान्येनराजकार्योद्यतस्तथा।
गवांप्रचारेगोपालाःसस्यावापेकृषीबलाः। शिल्पिनश्चापितत्कालमायुधी
याश्चविग्रहइति। आसेधकस्यैतुदंडमाह कात्या। आसेधयंस्त्वनासेध्यंराज्ञा

(11) श्रीहयग्रीवायनमः॥ स्मृत्याचारव्यपेतेनमार्गेणाधर्षितःपरैः॥ आवेदयतिचेद्राज्ञे
व्यवहारपदंहितत्॥ प्राग्विज्ञोत्तरसंशयहेतुपरामर्शप्रमाणनिर्णयप्रयोजनात्मकोव्य
वहारस्तस्यपदंविषयः। तस्यचेदंसामान्यलक्षणं॥ सद्विविधः। यथाहनारदः॥
अभियोगस्तुविज्ञेयःशंकातत्वाभियोगतः॥ शंकाऽसतांतुसंसर्गात्तत्त्वंहोढाभिद
र्शनात्॥ होढालोप्त्रंलिंगमित्यर्थः। सोद्विविधः। प्रतिषेधात्मकोविध्या
त्मकश्चेति। उक्तंकात्या॰ न्यायंस्वंनेच्छतेकर्तुमन्याय्यंवाकरोतियइति सच्चाष्टा
दशधा। तेचसाध्यभेदेनबहवः। नारदः। एषामेवप्रभेदोन्यःशतमष्टोत्तरंस्मृतं।
क्रियाभेदान्मनुष्याणांशतशाखोनिगद्यतइति। आवेदयतीत्यनेननान्येनेतिद
र्शयति। मनुः नोत्पादयेत्स्वयंकार्यंराज्ञाप्यस्यपूरुषः। नचप्रापितमन्येनग्रसे
तार्थंकथंचनेति। एकस्यबहुभिःसार्धंस्त्रीणांप्रेष्यजनस्यच। अनादेयोभवे
द्वादोधर्मविद्भिरुदाहृतमितिनारदवचनंभिन्नसाध्यपरं॥ साध्यैकोऽनेकैः

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)

दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८

Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com